

GABI GLEICHMANN

Napoj  
nesmrtnosti

*V zgodovini človeških bitij se nikoli nič ne ponovi;  
vse, za kar se na prvi pogled zdi, da je enako,  
je komajda podobno;  
vsak človek je zvezda zase,  
vse se dogaja vedno in nikoli,  
vse se ponavlja neskončno in neponovljivo.*

— DANILO KIŠ\*

\* Iz knjige Danila Kiša *Enciklopedija mrtvih*,  
Mladinska knjiga, 1987, prevajalec Ferdinand Miklavc

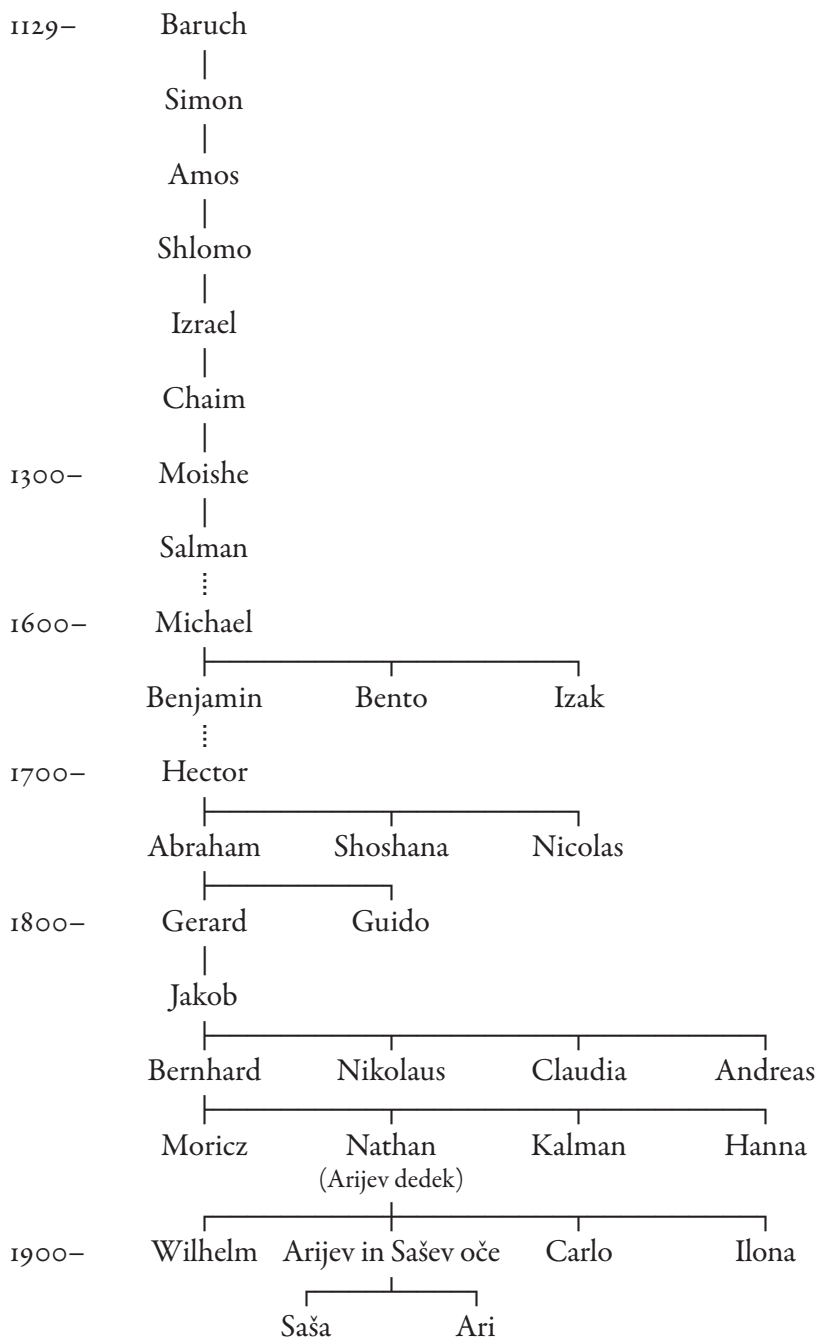
*Mojim sinovom: Marcelu, Danilu, Maximilianu in Felixu.*

*To je – skorajda – vaše poreklo.*

*Za prihodnost ste odgovorni sami.*

## DRUŽINSKO DREVO SPINOZA

---



## UVOD



Besede se dolgo niso hotele pojaviti. V postelji pred mano je ležala mati, tiha in vase zaprta, oblečena samo v tanko nočno srajco. Pogled ji je obstal na neki nevidni točki na stropu. Dihala je plitvo, telo je bilo skorajda negibno. Držal sem jo za roko in čakal, da bo stisnila mojo, vendar je bila dlan hladna in brez znakov življenja.

Bil je novembrski dan pred desetimi leti, nebo je bilo visoko in modro. Vlekel je nepredvidljiv veter in Oslo je pokrila tanka plast novozapadlega snega. Bilo je sončno, vendar je bilo v vetru čutiti zbodljaj zimskega hladu, na celini pa so ljudje z golimi rokami rušili zid, ki je v osemdesetih letih 20. stoletja Evropo razdelil na dva dela.

Za spremembo je oče poklical že zgodaj dopoldne in z zadržanim glasom sporočil, da se mati ne počuti dobro in da bi se zaradi trenutnega stanja moral odpovedati obisku pri njej. Najprej sem začutil olajšanje.

Da se mati slabo počuti, da so njene bolečine neznosne in da umira, sem poslušal vsak dan že skorajda petnajst let. Kar se trpljenja tiče, mati ni bila ravno diskretna. Da bi prenesel njeno nenehno in z leti čedalje bolj zagrenjeno pritoževanje, sem razvil lahkotno strategijo. Sploh nisem več slišal, kaj hoče povedati. Ščasoma sem namreč postal precej ravnodušen in sem se prepričeval, da ni skrbi za njeno zdravje, dokler se zmore pritoževati. Verjetno bi moral biti obziren in bolj angažiran.

V trenutku, ko je oče naglo pristavil, da je prešibka, da bi prišla do telefona, sem uvidel, z močjo in samoumevnostjo, ki ju že dolga leta nisem doživel, da nas mati zapušča. Šele takrat sem dojel, kako slabo sem pripravljen na ta trenutek in da bom to obžaloval do konca svojega življenja.

Ne da bi vedel resnico, da je moji materi odmerjene le še pol ure, sem pritisnil na zvonec doma svojih staršev. Oče me je sprejel z žalostnim izrazom, ki je poudaril pomenljivost in slovesnost tega trenutka. Usedel sem se na rob postelje in opazoval mater. Njen obraz je bil bled, prosojen, nepočesani lasje so neurejeno ležali na čelu, zaradi česar je bilo njeno obličje videti dekliško.

Kdo v resnici leži tukaj? Tako znana se zdi, tako blizu, a vseeno tako zelo oddaljena. Medtem ko sem opazoval mater, sem po spominu mrzlično iskal njene podobe. Zaman. Nikjer jih nisem mogel najti.

Nenadoma sem uvidel, da sem se sramoval, ker se je mati osamila od sveta, se zaprla v spalnico, da je ne bi nihče motil pri druženju z njenimi demoni v najtemnejši pokrajini domišljije. Zato sem jo zavestno odrinil. Potlačil sem celo najtoplejše spomine nanjo. Zgrozil sem se nad svojo sebičnostjo in želel govoriti z njo, odkrito, o tistem, kar ni bilo nikoli izrečeno. A naj sem se še tako zelo naprezal, se besede niso hotele pojaviti.

Oče je bil negiben in tog. Nato se je hitro izmuznil v kuhinjo, da bi v kakšnem vsakodnevnem opravilu našel začasno olajšanje.

V sobi je vladala nema tišina. Osramočen in ganjen od resnosti trenutka sem hotel tolažiti mater. Nežno sem jo božal po licu, vendar nisem zmogel izustiti niti besede.

Namesto mene je spregovorila mati. Počasi je odprla usta in zamomljala, da je bil to najhujši dan v njenem življenju. 12. december 1944. Nato je rekla, še vedno komajda slišno, nekaj o nekem Lipotu, najnežnejšem od vseh fantov, ki so se skrivali v hiši in ki so jih Nemci tistega dne umorili. Njegovo truplo je dva tedna ležalo na ulici, preden so si ga prijatelji v varnem zavetju teme upali premestiti na judovsko pokopališče. Govorila je zmedeno in nepovezano. Zbrano sem poslušal. Njen glas je postajal čedalje šibkejši.

»Kako je Bog dovolil, da se je kaj takšnega zgodilo?« je zavzdihnila. »To moraš povedati svetu, vse moraš povedati.«

Začutil sem se dolžnega in sem ji obljubil, da bom nekega dne opisal naš mali odmaknjeni svet, ki je bil naše domovanje na Zemlji. Vendar mati ni poslušala. Življenje jo je že zapuščalo, lebdeče je odhajala od tu z nasmehom, sprijaznjena z usodo, in pustila, da jo pogoltne praznina.



1.

**VIRI**





## PRIPOVEDOVALEC

---

Najprej nekaj besed o mojem prastricu, velikem dobrovoljnejšu iz najinega zgodnjega otroštva. O njem bi lahko toliko povedal, da niti približno ne morem vsega obdržati v glavi, saj je ta tema tako zelo obsežna, da zdaleč presega meje mojega spomina in razuma. Ko bom zdaj skušal govoriti o njem, bo to posledično skrajno nepopolno.

Ko sva bila z bratom dvojčkom Sašem majhna, je bil predmet najinega oboževanja. Včasih, kadar sem ga pogledal, ko smo sedeli za kuhinjsko mizo, se mi je zdelo, da ves svet ni dovolj velik za moje občudovanje. Naučil naju je vse o najini rodbini, česar midva kot otroka nisva vedela in nisva mogla vedeti, in naju vpeljal v vse neštete skrivnosti, v katere je sam pravzaprav dobil vpogled s pomočjo duhov iz onstranstva. Bil je čudovit pripovedovalec. S svojimi domišljjskimi anekdotami, za katere se je zdelo, da mu jih nikoli ne zmanjka, naju je vedno znova zvalil k občudovanju in smehu. Kadar koli se je pojavil, vedno nenajavljen, se je najin vsakdan takoj spremenil v zabavo, Saša in jaz, ki sva si bila sicer vedno v laseh, pa sva takoj sklenila nekakšno premirje.

Vsi so mu rekli Fernando, kar so izgovarjali tako, kot da bi bil španski vojvoda. Vsi, razen babice po očetovi strani, ki mu je preprosto rekla Franci. Njegovo pravo ime je bilo Franz Scharf.

Babica je Fernanda sovražila z neugasljivim žarom. Zakaj je bilo tako, nisem mogel ugotoviti – oziroma sem izvedel šele veliko pozneje. Vzrok za spor je bil izgubljen v skrivnostnem mraku. Zelo verjetno ga je celo babica že pozabila. Vseeno se ni hotela spraviti in ni svojih čustev nikoli skrivala. Res pa je, da ga ni nikoli obtožila česa neposredno nespodobnega ali zlobnega. Je pa takoj, ko se je pojavila priložnost, z užitkom poudarila, da ni pravi sorodnik in da je bil po naključju poročen z eno njenih številnih sestričen – ki je bila poleg vsega še najmanj prijetna.

Da je imel moj prastric tesen odnos z nami, je bila posledica njegovega osamljenega življenja. Njegova žena in najstniški hčerki, dvojčici Anci in Manci, so se razkadile v visokih dimnikih.

»Vse to je zelo žalostno,« je rekel nekega dne in naju pogledal v oči, »a tako pač je.«

Razločno se spomnim, da je bil 24. oktober. Skozi zavese so pronicali jesensko blede sončni žarki. Nenadoma se je nebo iz svetlega spremenilo v črno. Prastric se je enkrat odhrknil in začel jokati. Zrak v stanovanju je bil nasičen z vonjem po prismojeni juhi, eni od babičinih specialitet. Fernandovih solz ni bilo mogoče zaustaviti. Ramena so mu drgetala in njegove oči so postale rdeče. Tistega dne bi imeli njegovi hčerki rojstni dan. Odprl je usta, da bi spregovoril, vendar ga je napadel kašelj, tako da so se njegove besede prelomile in razblinile v zraku.

Nikoli ni razkril ničesar več o tem. Vendar sva z bratom dvojčkom Sašem razumela.

Nekoč drugič je povedal, zelo počasi, skorajda šepetaje, da je vse življenje ljubil neko žensko, eno samo žensko, in to veliko bolj kot vse druge. Hitro sva dojela, da to ni mogla biti njegova žena, saj je po nekaj sekundah pristavil: »In ravno ona je bila tista, ki je nisem mogel dobiti. Njena ljubezen bi mi zadostovala.«

Kuhinjska vrata so bila odprta in prastric je naskrivaj pogledal proti babici, ki je stala za štedilnikom in se pogovarjala sama s sabo. Kdo ve, zakaj sem se začel smehljati. Morda sem nagonsko začutil, da nama je po svoje neposredno namignil, kaj ima v srcu.

»Moj ljubi otrok, ne smej se, da sem jo imel rad, je namreč edina dobra stvar, kar sem jih kdaj naredil. Gotovo se ti zdi čudno, da lahko tak starček, kot sem jaz, čuti strast. Toda ko vse drugo oslabi, popusti in izgine, močno razžrto in dokončno premagano od neusmiljenega razdejanja časa, v telesu do smrti gori plamen ljubezni.«

Kljub temu da moj prastric ni bil v krvnem sorodstvu z nami, je vedel vse celo o naših najbolj oddaljenih prednikih. Na preteklost je namreč zelo veliko dal. V njegovih očeh je bila najbolj pomemben vidik življenja. Včasih, ko je pripovedoval o naših srednjeveških prednikih, naju je ponosno opazoval, naju božal po laseh in z jasnovidnim smehljajem glasno zavzdihnil. Spet drugič je bil rahlo razdražen zaradi dejstva, da sva s Sašem tako malo vedela o lastni zgodovini. Še posebej se spomnim neke priložnosti, ko je bil nadvse vznemirjen – sam je to celo vzela kot najino namerno zlobnost –, ker nisva bila podrobno seznanjena z žalostno usodo najine oddaljene sorodnice Shoshane

Spinoza. Čeprav je bila za naju le dekle, ki je umrlo v cvetu mladosti, je bila ena velikih pionirk v zgodovini fizike.

Včasih sumim, da je prastric, ki je svoji hčerki dvojčici izgubil med vojno, podzavestno želel, da bi se Saša in jaz maščevala zgodovini. Predvsem si je po mojem domišljal, da naju bo družinsko okolje oblikovalo v šibka, živčna, neodločna in zaskrbljena človeka, in je želel izkoristiti svoj vpliv na naju tako, da bi naju naskrivaj popeljal v popolnoma drugo smer, nama vлил življenjsko moč, podjetnost in željo po osvajanju.

Fernando je bil vedno pripravljen razbliniti najino neznanje in pred pozabo jutrišnjega dne rešiti kakšnega sorodnika tako, da je izdatno navajal iz nama neznanih dokumentov ali nama zaupno predajal skrivnosti, skrite v najtemnejšem kotičku preteklosti, ki jih je izvedel iz šepetanja dobrodušnega duha iz druge dimenzije. Besede mojega prastrica so vedno padle na plodna tla, ne Saša ne jaz se na njegove rodbinske kronike nisva odzvala z dvomom. Kot pripovedovalcu se mu ni bilo mogoče upreti. Sedela sva odprtih ust, polna ponosa in občudovanja za pravljичni svet, ki ga je skušal obuditi v življenje.

Sam sem bil tako zelo navdušen nad prastričevimi zgodbami, da sem se jih naučil na pamet. Včasih, kadar je zgrešil kakšno podrobnost ali datum, sem ga lahko celo popravil.

Samo babica, ki je občasno sama pri sebi zagodrnjala, da je Fernanda že zdavnaj spregledala, je že našla razlog, da je dvomila o zanesljivosti njegovih zgodovinskih virov. Ko je včasih, po mojem in Saševem mnenju skrajno ne-taktno, pritiskala nanj glede različnih podatkov, je dajal vtis, da je v zadregi. Najpogosteje je samo molče sedel in povešal pogled, njegov nasmeh pa je izdajal rahel občutek krivde. Toda takoj, ko je babica zapustila sobo, je bil njegov obraz spet srečen in sproščen, brez sledi zaskrbljenosti. Običajno naju je prosil, naj se mu malo približava, in z zaupnim glasom dejal: »Resničnost prekaša domišljijo. Če veš, kaj se je zgodilo, nimaš potrebe, da bi si zgodbe izmišljeval. Poleg tega je lažje ujeti lažnivca kot šepajočega psa.«

## SPIRITIZEM

---

Najbolj zanimivo je bilo, ko je moj prastric, ki ga je bilo tu in tam treba pregovarjati, vedno pa je bil neskončno skrivnosten, razkril, kako je kot član neke spiritistične skupnosti s pomočjo izjemno izkušenega medija imel redne stike z mrtvimi. Skupnost se je imenovala Ad Astra in srečanja so imeli vsako drugo sredo zvečer doma pri Adalbertu Nagyszentiju, freudovskem psihoanalitiku, ki je bil zaradi svojega malomeščanskega porekla in političnih vrednot štiri leta zaprt v nekem stalinističnem taborišču za prevzgojo na severovzhodu Madžarske, nato pa ga je doletela prepoved opravljanja poklica in se je preživiljal kot nočni čuvaj na nekem odpadu v zanikrnem delavskem predmestju. Tam so se srečevale najbolj nepristranske in najbolj iznajdljivo razmišljujoče glave. Udeleženci so sedeli za okroglo mizo v dvorani z zastrtimi zavesami in brez ogledal. Srečanja so se običajno začela v senci nekaj migotajočih sveč, z branjem tajnih besedil v latinščini, kar naj bi spodbudilo dovezetnost udeležencev za duhovna doživetja. Po takih pripravah je medij, bledolična in anoreksična ženska poznih srednjih let, padla v trans in navezala stik z duhovnim svetom.

Moj prastric je za Ad Astro prvič slišal pri doktorju Kisházyju, očarljivem in obenem pokvarjenem splošnem zdravniku, ki je svojo borno občinsko plačo dopolnjeval tako, da je za mastno plačilo brez razumne presoje pisal recepte za vsa mogoča zdravila, za katera so prosili bolniki. Ni ga motilo, da bi nekatera od teh zdravil lahko bila neposredno nevarna zanje. Živel je namreč v neomajnem prepričanju, da človeštvo sveta ne more oplemenititi tako, da bi izginile vse bolezni, temveč bo skušalo reševati le težave zaradi naraščajoče prenaseljenosti. Zatorej doktor Kisházy ni bil ravno simbol sočutja do težko bolnih. So se pa njegove oči napolnile s solzami ob nekaj kiticah Dantejeve pesnitve in njegov obraz je preplavila neprikrita sreča ob kozarcu okusnega tokajca. Ni ravno skrival, da mu je več do belih vin kot do zdravja bolnikov, in z zaprtimi očmi je že po prvem požirku prepoznal vsak rizling z območja Siófoka.

Moj prastric je iz neznanega razloga visoko cenil doktorja Kisházyja in bil mu je hvaležen za vsak nasvet. Zaupal mu je, da se mu zadnje čase misli

pogosteje sučejo okrog smrti njegovih ubogih hčera, deloma zato, ker se je vedno težko sprijaznil z nepričakovano krivico, zaradi katere je življenje nekaterih ljudi vse prekratko in so iztrgani z Zemlje, še preden se dokončno razcvetijo. Povedal je tudi, da močna zdravila za živce, ki jih jemlje že več let, ne morejo obvladati njegovih demonov in da ga vsako noč tlači mora – najpogosteje vidi, kako hčerki živi gorita v veliki krematorijski peči. Žalostno duševno stanje nikdar ne postane znosnejše s pomočjo močnejših zdravil, je ugotovil zdravnik in mu predlagal obisk spiritistične skupnosti, ki jo je vodil njegov svak. Menil je, da bo neposredni stik z mrtvima hčerkama osvobodil Fernandovo srce iz potrtih prsi in bo svobodno lebdelo kot jesensko listje nad budimpeškimi alejami. Obljubil je, da bo napisal priporočilno pismo. Prastric je ta predlog sprva zavračal, ker ni verjel v duhovni svet in je menil, da nima razlogov za obisk spiritistične skupnosti. Vendar moraste sanje niso hotele izginiti, pa tudi izvedeti je želel, kaj se je zgodilo s hčerkama.

Neko sredo zvečer se je moj prastric nekoliko nejevoljno odpravil proti stanovanju Adalberta Nagyszenta. Psihoanalitik ga je sprejel v veži, oblečen v obleko z vzorcem škotskega kara, in ga prosil, naj mu sledi v sosednjo sobo, kjer je za okroglo mizo sedelo pet ljudi. Posadili so ga zraven ženske medija, ki je bila očitno v transu in je govorila nerazumljivo latovščino. Seansa je očitno trajala že nekaj časa. Fernando je v polmraku le s težavo razločil obraze drugih udeležencev. Vendar je takoj razumel, da imenitni gospod, ki sedi nasproti njega, išče stik s svojim edincem, za katerega se je bal, da je podlegel v delovnem taborišču v severni Sibiriji nekje ob koncu štiridesetih let 20. stoletja. Fernando je še predobro vedel, kaj je pomenila Kolima, kakšno trpljenje je vladalo tam in kakšna je bila smrt. Stisnilo ga je v želodcu, ko je zaslišal, da omenjajo Josipa Stalina. Nato je v sobi nastopila tišina. Čez nekaj minut je gostitelj s tihim glasom vprašal, s kom želi prastric vzpostaviti stik. Fernando je zašepetal, da s hčerkama, ne da bi povedal, kako jima je ime. Ženska medij je padla v še večjo zamaknjenost in začela ritmično tleskati s koščeniimi prsti; tako je uslužne duhove prosila, naj na oni strani pomagajo najti obiskovalčevi hčerki. Prošnjo je večkrat ponovila. A naj se je še tako trudila, ni mogla vzpostaviti stika s Fernandovima hčerkama. Po pol ure rezultat ni bil niti najmanj spodbuden. Potrdila se je prastričeva domneva, da gre pri spiritizmu zgolj za to, da lahkoverne reveže s spretnimi manipulacijami pretentaš, da se pogovarjajo s svojimi dragimi pokojniki. Nameraval se je vdati in zapustiti seanso,

tedaj pa je za seboj zaslišal šibek, oddaljen glas: »Anci in Manci nimata časa.« Fernando ni niti trenil, saj je bil prepričan, da gre za preprost trik. Drugi v sobi so osupnili, celo izkušena ženska medij je debelo pogledala.

Nato je glas rekel: »Deklici sta zaposleni, bereta dogodivščine kapitana Nema. Vendar pozdravljata svojega očeta. Jaz sem Shoshana Spinoza. Če bi oče deklíc rad izvedel kaj več o življenju na oni strani, mu z veseljem odgovorim na naslednjem srečanju.«

Prastricu je vzelo sapo in obsedel je z odprtimi usti. Bilo je nenavadno. Več kot nenavadno. Ni bilo mogoče, da bi bila zvijača. Uvidel je, da je bila njegova sumničavost do spiritistov pretirana. Nihče v sobi namreč ni poznal imen obeh deklíc ali vedel, da je bilo njegovo zadnje darilo za njun rojstni dan prav knjiga Julesa Verna *Dvajset tisoč milj pod morjem*. Sporočilo je bilo torej jasno in točno. Bil je res stik z onstranstvom.

Po obisku skupnosti Ad Astra se je Fernando odpravil domov. Ko je prišel v svoje malo stanovanje, je ura odbila točno polnoč. Usedel se je na nepostlano posteljo in še naprej razmišljal o Shoshani Spinoza in tistem, kar mu je posredovala iz sveta duhov. Čez čas, ko se je sklonil naprej, da bi si sezul čevlje, je pod posteljo zagledal časopis. Pobral ga je in pri srcu ga je zmrazilo. Saj ne more biti res. Članek je govoril o prvem potovanju jedrske podmornice Nautilus pod severnim polom, napisala pa ga je novinarka po imenu Hannah Sós-Szipoa. Prastric je v nekaj pičlih sekundah dojel, da je Hannah Sós-Szipoa premetanka za Shoshano Spinoza. Začutil je, kako mu časopis drsi iz rok, in zaslišal, kako za njegovim hrbtom nekdo težko diha. Za trenutek se je zgrozil, telo mu je drgetalo in ni se upal obrniti, pa ne zato, ker bi se bal, da bi mu kdo storil kaj hudega ali bi ga tisti za njim poškodoval, temveč prej zato, ker se je bal, da se mu meša. A prav tako hitro je uvidel, da se mu ne meša, temveč sluti prihod novega sveta, sveta, ki presega tisto, kar je njegov razum dolgo poskušal zanikati, sveta, v katerem bo postal drug človek, seveda ne tako, da bi iz njega kot metulj iz ličinke prilezlo novo bitje, temveč tako, da bo življenje opazoval z novimi očmi, če ga bo hotel razumeti.

Tako je v Fernandovo življenje vstopila mistika. Ganjen je bil zaradi doživetij tistega večera, zato je – rojen skeptik in poznavalec pravil dialektičnega materializma – začel verjeti v nesmrtnost duše in človekovo nerazložljivo zmožnost sporazumevanja po smrti. In vsepovsod, ne samo pri nas doma, temveč tudi v parkih, kjer so ljudje igrali šah, na avtobusih in na podzemni

železnici, v ambulanti doktorja Kisházyja, je prastric našel voljne žrtve, ki so poslušale njegove strastne in prepričljive razlage o življenju onstran groba.

Shoshana Spinoza je veliko več kot o prastričevih hčerah povedala o naši rodbini in prednikih. Fernandu je razkrila tudi osupljiva dejstva o nastanku sveta in bogovih, ki so živeli ob začetku stvarstva. Govorila je o času, ko je bila zemlja še pusta in prazna, podrobno je opisala vseh šest svetov, ki so propadli, preden je bil ustvarjen naš, sedmi, zadnji in popolni. Pojasnila je tudi število sedem, najsvetejše in najskrivnostnejše od vseh števil, njegovo mistiko in moč kot posledico pravil v zaporedju stvarstva. Povedala je, da je v našem vesolju vse urejeno po načelu števila sedem: dnevi, barve, nebeške krogle, angeli, ljubezen.

Podatki o Shoshaninih sporočilih, ki nam jih je prastric posredoval, so se spreminjali in so bili neredko nekoliko protislovni. Ko ga je babica pritisnila ob zid, nama je rekel, da zato, ker ne sme povedati vsega, kar ve, ker se je takrat, ko je postal član spiritistične skupnosti, zaprisegel molčečnosti. Toda zgodbe o naši daljni sorodnici Shoshani Spinoza, pa naj so bile še tako težko razumljive, so naju uročile.

## MISTERIJ VEČNEGA VRAČANJA

---

Moje prvo skrivnostno doživetje je povezano s Shoshano Spinoza. Neko sredo zvečer – star sem bil šest let in do božičnega večera je bilo še sedem dni ali pa sem bil star sedem let in je bilo še šest dni do takrat, ko naj bi dobil božična darila, ne spomnim se točno –, je v prostorih spiritistične skupnosti Shoshana Spinoza mojega prastrica uvedla v skrivnost večnega vračanja. S težavo je krotil svojo neučakanost in nama že naslednji popoldan razkril skrivnost. Izjemno je užival v pripovedovanju. Vsi, razen babice, ki je pokazala le bežno zanimanje, smo bili skrajno očarani, tudi jaz, čeprav nisem veliko razumel, ker sem bil še majhen, poleg tega pa nisem dobro razumel nemščine, in spomnim se, da je Fernando o večnem vračanju govoril v nemščini, saj je včasih, kadar je bil vznemirjen, govoril po nemško. Vendar nisem zastavljajl vprašanj, le smehljajl sem se in bil videti navdušen kot vsi drugi.

Nato smo to skrivnost slišali še nešteto krat. Prastric je rad govoril o njej in vedno s takšnim navdušenjem, kot da govori prvič.

Kaj je torej uganka večnega vračanja?

»Nietzsche se je motil,« je pojasnil Fernando, »kajti predstavljal si je, da se bo nekega dne ponovilo vse, kar smo nekoč doživeli, in se bo še naprej ponavljalo v neskončnost. To bi pomenilo, da se bosta Hitler in Stalin nenehno vračala na prizorišče zgodovine in vso večnost morila nedolžne ljudi. Vendar Shoshana uganko večnega vračanja postavlja v popolnoma drugačno perspektivo. Pravi, da v popolnem univerzumu človek vedno dobi možnost za novo življenje, ki ga lahko oblikuje tako, kot bi moralo biti, in ne po zgledu prejšnjih življenj. Zato se človek po svojem času na Zemlji vrne in dobi priložnost za nov življenjski krog enkrat v enem in drugič v drugem telesu. Povedano drugače, vsi živimo več različnih človeških življenj.«

Sem temu verjel?

Seveda. Niti sanjalo se mi ni, kdo je bil tisti Nietzsche ali kaj je trdil. Vendar je bila vsaka beseda iz prastričevih ust zame sveta resnica. Nikoli me ni prešinilo, da bi podvomil o še tako nepomembni podrobnosti v njegovih pripovedih. Bil je namreč vzornik, ki mi je podaril najdragocenejša spoznanja v zgodnjem otroštvu.

Sicer pa, kdo lahko dokaže, da je imel Nietzsche prav in da uganka večnega vračanja ni enaka kot načelo reinkarnacije?

## POSCANI BARUCH

---

Potem ko nama je razkril uganko večnega vračanja, se je prastric obrnil k meni in mi položil dlan na čelo. Njegov glas je bil hripav od vznemirjenja in rekel je, da je Shoshana Spinoza namignila, češ da sem bil v prejšnjem življenju njegov prednik Baruch. Moj brat Saša je pozorno poslušal. Takoj sem opazil, da je postal ljubosumen. Ko sva bila majhna, je bil vedno ljubosumen name. Kajti kljub temu, da sva bila dvojčka, po videzu podobna kot jajce jajcu, sva bila tudi zelo različna, in prav zaradi te različnosti sva bila drug drugemu sprva odveč, pozneje pa resnično nevarna.



Morda so bile Fernandove besede zgolj plod domišljije, vendar me je zaradi njegovega prepričljivega načina izražanja in prijetnega zvena glasu preplaval prijeten občutek. Kolena so se mi začela tresti in doživel sem nekaj skrivnostnega. Začutil sem, da sem na lepem breztežen in da je Baruch v mojem tkivu, krvi in možganih.

Pozneje zvečer, v sanjah, sem se spremenil v našega prednika Barucha in sem na bojišču v Galiciji visoko dvignil težki meč kralja Afonsa Henriquesa. Nagnal sem strah v kosti sovražnim vojakom, klečali so in drgetaje prosili za milost. Ponosni portugalski vitezi so me občudovali zaradi moje moči in užival sem v sladkem zmagoslavju. Preplaval me je val topline.

Odprl sem oči in ugotovil, da sem se polulal. Srce mi je začelo razbijati in postalo me je sram. Kmalu se je prebudil tudi Saša. Prižgal je luč in videl, da je postelja mokra. Pobesnel je, zakričal, da sem poscani Baruch, pankrt, umazan pujs in cepec. Nato mi je pljunil naravnost v obraz. Medtem ko mi je po licu počasi polzel sluzasti, penasti pljunek, mi je Saša zagrozil, da me bo premlatil, ker sem zmočil njegovo stran postelje, in da bo vsem, ki jih pozna, povedal, da sem se polulal. Rekel je, da bo to prepodilo moje prijatelje in da se nikoli več nihče ne bo hotel igrati z mano. Bil sem skrajno ponižan.

Tisti trenutek se mi je za vedno vtisnil v spomin. Še vedno razločno slišim Saševe zmerljivke in vidim njegov preteči obraz. Moj brat nikoli ni dojel, kako njegove besede vplivajo name. Več let me je mučila grozljiva misel, da bi Saša o meni utegnil govoriti žaljivo, obtožujoče in ponižujoče, da bi zato izgubil vse prijatelje in bi ostal sam, za vekomaj obsojen na samoto.

Še zdaj, ko pišem te vrstice, se tresem.

## KENNEDYJEV UMOR

---

Babica je dedka nenehno nadlegovala z vprašanji. Najpogostejše vprašanje je bilo, ali jo poslušam in ali mu je mar za tisto, kar bi rada povedala. Dedek je imel slabo mnenje o babici. O njej je mislil slabo vseh petinštirideset let zakona, in ves ta čas nista doživela niti trenutka sreče. Po njegovem sta bila obsojena

na dosmrtno ječo, priklenjena drug na drugega v peklu. Včasih je razmišljal o nezadržni, kratki, omamni ljubezni. Kaj bi bilo, če nekega poletnega dne leta 1918 med plovbo z ladjo po Donavi ne bi srečal tistega čudovitega dekleta v obleki z rdečimi pikami? Seveda bi bilo veliko bolje zanj. Koliko mrkih preprirov, koliko žalostnih trenutkov in ponižujočih besed bi mu bilo prihranjenih. Vendar je bilo prepozno, da bi spremenil svoje življenje. Zato je vedno ves nataknen odgovarjal, da ga ne zanima, kaj bi rada povedala. Po drugi strani pa se babica ni hotela sprijazniti s tem. Ker je pripadala brezčutnemu sorodstvu, ki se mu ni splačalo ugovarjati, je vedno znova ponavljala isto vprašanje. Njeno blebetanje mu je šlo na živce. In prav zato je bila babica za dedka vsak dan vir trpljenja in razlog za razdraženost.

Kje ste bili, ko je bil Kennedy umorjen? Skorajda ni človeka, ki je bil novembra leta 1963 starejši od deset let in danes ne bi znal povedati, kaj je počel, ko je slišal novico o smrti ameriškega predsednika.

Sam sem bil v spalnici, sedel sem na stolu poleg dedkove postelje. Ležal je, ker ga je bolelo v prsih. Poslušala sva radio. Dunajski filharmoniki pod vodstvom Williija Boskovskega so igrali *Madžarsko rapsodijo* Franza Liszta. Nenadoma je prenos prekinila dramatična novica iz Dallasa.

Sam umoru predsednika ZDA nisem pripisoval nobenega pomena. Toda dedku se je v očeh pojavil izraz presenečenja in velikega strahu. Prijel se je za prsi.

Vprašal sem: »Imaš bolečine, dedek? Te kaj boli?«

Brez zavlačevanja je odgovoril: »Življenje.«

O tej zadevi sem se nekaj mesecev pozneje pogovarjal s prastricem. Zavrnil je misel, da bi dedka ganila Kennedyjeva smrt, saj se konec koncev nista poznala.

Namesto tega sem od njega dobil navdihujoče, globoko doživeto in vznemirljivo predavanje, kako je mogoče iz življenjske črte na dlani razbrati usodo človeka in tudi usodo njegove družine, saj je vse zelo jasno in razločno začrtano. Trdil je, da je to cela znanost in da se njen pomen in sposobnost za prerokovanje prihodnosti zgolj še stopnjujejo.

Dedek naj bi v trenutku, ko so po radiu sporočili, da so Kennedyja ustrelili, v eni od svojih črt na dlani zagledal dan in trenutek svoje smrti.

»Vendar ga ni potrla prihajajoča smrt ali slutnja o njej,« je pojasnil Fernando, »temveč groza, da življenje nima nobenega smisla, če hkrati s krhkimi

telesnimi posmrtnimi ostanki umrejo tudi preteklost, sedanjost in prihodnost, zavest in intuicija, vse tisto, kar je bistvo človeka.«

## UTOPIJE IN DRUŽINSKA DEDIŠČINA

---

Kljub temu da se dedek in življenje pogosto nista dobro razumela, se ni imel navade pritoževati. Vendar je bil njegov pogled na življenje prav zares vse prej kot lahkoten. Izza njegovih besed se je včasih prikazala podoba sveta, črna kot noč in polna tesnobe kot tista, ki jo najdemo pri Kafki ali Beckettu.

»Najlepše utopije,« je imel navado povzeti svoje življenjske izkušnje, »bi verjetno morale ostati na risalni mizi. Ko se enkrat uresničijo, se žal vse prehitro spremenijo v svoje nasprotje.«

Vendar se je dedku zdelo sramotno, da bi se smilil samemu sebi. »Vsak cepec,« je imel navado reči, »je lahko nezadovoljen s svojim življenjem.«

Le enkrat samkrat sem ga slišal, kako se pritožuje nad svojo usodo, namreč tistega hladnega novembrskega dne, ko so možgani ameriškega predsednika pristali v naročju njegove žene Jackie, po radiu pa so znova začeli predvajati Lisztovo *Madžarsko rapsodijo*. Vstal je iz postelje, si popravil kilni pas, stopil h garderobni omari in iz nje vzel oguljeno potovalko, polno na roke napisanih besedil in starih dokumentov. Potem je mimogrede rekel, da želi, naj jih pozneje preberem. Bržkone po njegovi smrti. Dedkove besede so delovale navidezno brezbrizno, kajti želel je prikriti žalost, ko je dodal, da obžaluje veliko svojih življenjskih odločitev, vendar je razočaran le zato, da ni obdarjen z velikim nosom svojega dedka.

Izredno velik nos je značilnost naše rodbine in se je vsako generacijo pojavil pri katerem od nas. Čeprav so otroci, ki so se rodili s takšnim nosom, menili, da jih nezaslišano kazi, so bili izbranci, ljubljenci usode. Vedno so bili neobičajno srečni in uspešni v vsem, česar so se lotili. Nos je lastniku prinašal srečo. Nenavadno pa je bilo, da so vsi umrli tragične smrti.

## OPOROKA

---

Teden dni po dedkovi smrti se je vse sorodstvo zbralo pri nas doma ob branju oporoke. Vsi so se srečali prvič po dolgih letih. Oče in teta Ilona sta bila sprta in Ilona se je zelo oddaljila od preostale družine. Stric Carlo se je iz Madžarske izselil med revolucijo leta 1956 – ko so oborožene tolpe nekaj dni pustošile po ulicah na lovu za komunisti in sta bila nasilje in kri vsakdanja hrana Budimpeščanov –, ker se je bal, da bi ga prepoznali v množici ljudi in bi ga kateri od prostakov, željnih maščevanja, linčal, ker je bil uslužbenec madžarske varnostno-obveščevalne službe. No, ne le to, bil je tudi oficir na visokem položaju znotraj tajne policije in je mučil ter lastnoročno jemal življenje ljudem, ki jih je Rákosijev režim označil za fašiste in vojne zločince.

Vzdušje je bilo veselo. Bolj je spominjalo na otroški krst kot na spominsko slovesnost za ljubljnim družinskim članom. Babica je stregla s kavo in pecivom iz slaščičarne Gerbeaud.

Vsi so bili navdušeni nad tem razkošjem, ki je pomenilo, da bodo okusne in drage sladice jedli v času pomanjkanja.

Slaščičar je tistega dne verjetno prekosil samega sebe, saj je stric Carlo, ki je živel na Dunaju in je dobro poznal izvirne sladice v slaščičarni Sacher, s samozavestjo samooklicanega poznavalca poudaril, da Gerbeaud po njegovem peče najboljše Sacherjeve torte na svetu. Dodal je, da mu je v tolažbo, ker komunistom, ki so uspešno zrušili državo, ni uspelo uničiti vrhunske in priznane madžarske slaščičarske tradicije. Vsi – razen babice, ki nikoli ni cenila humorja svojega najmlajšega sina – so se zasmeli. Tudi midva, še otroka, čeprav nisva poznala ničesar, s čimer bi sladico primerjala. Sladkarije so bile v našem domu redkost. Takrat sem edinkrat v svojem življenju pokusil Gerbeaudovo nebeško dobro in zasoljeno drago pecivo.

Veselo vzdušje je v hipu postalo napeto, ko je nastopil čas, da se seznanimo z dedkovo poslednjo voljo. Vsi so se zastrmeli v očeta, samoumevno glavo družine, ko je počasi odprl ovojnico z oporoko. Teta Ilona in stric Carlo sta občasno zasukala glavo in s pogledom ošinila babico, ki je sedela čisto zadaj.

Videti je bila živčna. Nad vsem se je zmrdovala in odkrito kazala, kako nezadovoljna je s srečanjem. Verjetno jo je presenetilo, da je dedek brez njene vednosti predal oporoko v hrambo očetu.

Vse je bilo tam, kdo bo podedoval kaj od dedkove skromne zapuščine in njegove želje glede pogreba, zapisane na porumenelem listu papirja. Oporoka je bila sestavljena iz šestih vrstic in kratkega pripisa, v katerem se je opravičil, ker za seboj pušča tako zelo malo.

Obleko in čevlje naj bi sežgali. Zapestna ura, njegova edina dragocenost, naj bi šla mojemu bratu Saši. Oguljeno majhno potovalko, polno vseh mogočih papirjev, je prepustil meni. Poročni prstan, je zapisal, želi vrniti babici. Na koncu ga je dobila. In nazadnje je še poudaril, da noče končati na judovskem pokopališču. Po smrti noče več biti Jud.

Oče je odložil oporoko. Nekaj minut so bili vsi tiho. Oče in njegova brat in sestra so bili očitno razočarani. Ne zato, ker jih je dedek pustil praznih rok, temveč zato, ker njihovih imen ni niti omenil. Stare rane so se odprle in nekdanje krivice so znova privrele na površje. Zavest, da jih oče ni imel rad, je bila kot prikazen, ki se je dedkovi otroci nikoli ne bodo ubranili, vedno znova jih bo pregnjala.

Očetov obraz ni izdajal ničesar: bil je mojster skromne mimike. Stric Carlo je vstal, odrinil stol, naredil nekaj korakov, obstal, se ozrl po sobi in izjavil, da je bilo po osmih letih v izgnanstvu vredno priti nazaj na Madžarsko zaradi majhnih, okusnih Gerbeaudovih sladic. Teta Ilona je s težavo krotila čustva. Začela je nekako tako, da je edini spomin, ki ga ima na očeta, kako jo je vedno ošteval, ji grozil in se posmehoval svojim otrokom, vendar se je ugriznila v jezik in raje obmolknila. Nato se je zbrala in spila kozarec vode, da bi umirila srce ali samo zato, da je nekaj naredila. »Življenje je kruto,« je žalostno izjavila. »Vendar človek ne sme vsega jemati tako zelo dramatično. Ta oporoka vseeno nima nobenega praktičnega pomena.«

Teta Ilona je imela po svoje prav. Izkazalo se je, da je dedkova oporoka odveč. Usoda, ki je z njim vedno ravnala mačehovsko, je tudi tokrat določila drugače kot on.

Babica je že na dan njegove smrti prodala obleko na bližnjem boljšem trgu. Zapestno uro je dedek obljubil Saši in meni. Običajno nama je v uho šepetal enako: »Ti si najboljši otrok, zato boš podedoval zlatega doxana.« Zato se mi je zdelo čisto prav, da ga Saša ni dobil. Babica je uro namreč zastavila skupaj s

poročnim prstanom. Enako hitro se je znebila tudi potrdila, saj je menila, da ga nima smisla spravljati.

Tudi dedkove zadnje želje niso izpolnili. Že dan po smrti so ga položili v zemljo čisto zadaj na judovskem pokopališču, ker je babica ugotovila, da je to najcenejše.

## POTOVALKA

---

Tako sem bil jaz edini, ki je po dedku nekaj podedoval. Ni se mi ravno mudilo odpreti male potovalke. Mislil sem, da vem, kaj je v njej. Občasno sem videl, kako je dedek nekaj zapisoval v moder zvezek, vendar me njegovo pisanje ni prav nič zanimalo.

Potovalko je dobil v hrambo moj oče in trideset let je ostala nedotaknjena. Po mamini smrti, tik preden si je vzel življenje, je potovalko izročil meni. Odprl sem jo in ugotovil, da sem se vsa ta leta motil.

V potovalki niso bili dedkovi zapiski. V njej so bili vsi mogoči zgodovinski dokumenti o rodbini Spinoza, nekateri težko razumljivi, zato se je bilo težko opreti nanje. V tisti zmešnjavi sem našel pisma, dnevnike iz različnih stoletij, rojstne liste, oporoke, pogodbe, dokumente o zapuščinah, ogromno neurejenih papirjev. Čisto spodaj pod dokumenti je v umazani rjavi ovojnici ležala knjiga. Izkazalo se je, da je skrivnostno delo mojega daljnega prednika, filozofa Benjamina Spinoze, z naslovom *Napoj nesmrtnosti*.

Več kot polovica listov v dedkovi modri beležnici je bila iztrgana. Edini ohranjeni zapis v knjigi se je glasil takole: »Kako ravnati s preteklostjo, z vsem, kar zbledi in se izmuzne? S spomini, ki brezupno potonejo v čas, čedalje bolj nerazločni, vedno bolj blede in prosojni? Včasih spet oživijo, se sprevržejo v izmišljotine, ki oživijo, pridobijo okus, barvo in vonj, simbole čutnosti, in čez čas se iz preteklosti izcimi popolnoma drugačna resničnost, preteklost, ki je nikoli ni bilo, a vseeno živi v spominskih podobah, morda razločnejša kot resnični spomini.«

## KAJ JE RESNICA?

---

Ime mi je Ari in sem zadnji na seznamu rodovnika družine Spinoza; družinsko drevo nima več nobene moške veje, in ko bom, kot napoveduje moj zdravnik, v nekaj mesecih mirno zaspal, bo družinska saga dočkala svoj zasluženi konec. Ležim v bolnišnici, moja usoda je zapečaten in spomini se mi vsiljujejo, spomini, za katere sem mislil, da so zbledeli, se izmuznili in potonili v čas, vendar so znova oživel in imajo svoje lastno življenje, iz njih pa raste preteklost, naša zmedena, dvoumna preteklost.

In na kakšen način je naša preteklost zmedena in večpomenska? Naj takoj podam primer. Kako je umrl Benjamin Spinoza, filozof?

Immanuel Kant v svoji knjigi *Sanje duhovidca* trdi, da se je obesil na jablano. Bertrand Russell je menil, da je umrl zaradi zlomljene stegenice, Isaiah Berlin pa je v nekem pismu izraelskemu kolegu napisal, da se je utopil v Severnem morju. Marx in Engels sta izjavila, da je umrl v ječi. Enako je menil Lenin, ki je poleg tega trdil, da ga je inkvizicija trpinčila do smrti.

Kdo od teh mislecev je poznal resnico?

»Resnica,« je imel navado reči moj prastric, »resnica je ta, da nikoli ni bilo ene same resnice. Obstaja veliko resnic, ki dvomijo druga o drugi, odsevajo druga v drugi, izzivajo druga drugo in so slepe druga za drugo.«

Če povemo po pravici: Kdo bi lahko z gotovostjo trdil in dokazal, da se je kdo od teh mislecev motil, da se vse, kar so trdili, ni zgodilo hkrati in da je Benjamin v resnici umrl na vse te načine?

Kdo lahko dokaže, da je zgodovina ena sama in nedvoumna?



2 .

**OSEBNI ZDRAVNIK**





## DVOREPI KOMET

---

V naši družini obstaja legenda, ki sva jo z bratom dvojčkom Sašem oboževala, ko sva bila majhna, ko je bil svet še vedno zelo prostran in izzivalno zapleten in sem ga še vedno gledal z optimističnimi otroškimi očmi. Da se legende nikoli nisem naveličal poslušati, je bila predvsem zasluga prastrica, ki je imel zares izjemen dar za pripovedovanje. Z nekaj dobro pretehtanimi besedami in dramatičnimi kretnjami mu je uspelo priklicati srednjeveško zgodovino Iberskega polotoka s krvavimi bitkami, okrutnimi vladarji, svetohlinskimi duhovniki in spletkarskimi plemiči vred. Po legendi, s pomočjo katere je vdihnil življenje preteklosti rodbine Spinoza, se je ta začela pred šestintridesetimi rodovi v odmaknjenem podeželskem mestecu Espinoza v regiji León blizu mesta Burgos v Španiji, ki ga je pritisk oblastnikov povsem ohromil.

Rabinu v Espinozi je bilo ime Juda Halevi. Imel je temne, inteligentne oči in lep, izklesan obraz. Njegove roke so bile svilnate in lepo oblikovane kot pri večini Gospodovih služabnikov, saj so se namesto fizičnemu delu posvečali le neutrudnemu preučevanju svetih spisov. Ni se zaman vse dni sklanjal nad razmajano mizo in prezgodaj postal ves sključen, saj je bilo njegovo znanje res obširno. Judje v Espinozi in okoliških vaseh so ga oboževali, ne le zaradi modrosti, temveč tudi zaradi njegovega bleščččega smisla za humor. Nenehno se je šalil, v smeh je spravljaj revne in bolne, da so za hip pozabili na svoje trpljenje. Bilo je očitno, da na življenje gleda optimistično in svet z zaupanjem vidi kot domovanje samih dobrih ljudi.

Rabinova žena Judit je bila hči čevljarja, ki je imel na desnici le dva prsta in je bil močno naglušen; že zgodaj je umrl za grižo, njegova edina dediščina pa je bil poetični zven galicijskega priimka de Narbonne. Vendar Judit ni bilo mar za to, saj tudi sama ni imela dote, Juda pa se je z njo poročil iz ljubezni. Marsikdo je bil ob tem začuden, ker so pričakovali, da se bo poročil s hčerko najbogatejšega trgovca v mestu, še bolj pa zato, ker ljubezen v tem delu sveta takrat ni bila ne spoštovana ne pogosta.

Juda in Judit sta si bila podobna. Ujemala sta se, podobno razmišljala, imela enaka hotenja. Pogosto sta se čez mizo prijela za roke, se dotaknila s konicami prstov samo zato, da sta bila v stiku. Da sta spadala skupaj, je bilo zanju samoumevno, to je bila naravna danost.

Juda je imel navado reči: »Del moje notranjosti je v Judit, drugi del pa se želi združiti z njim.«

Drugo poletje po poroki je Judit zanosila. Na pomlad je rodila hčerko, ki sta ji dala ime Edita. Deklica je imela asimetrično lobanjo in je po štirih dneh umrla. Čez leto dni je Judit rodila sina. Tudi ta je živel le štiri dni. Judit je neutolažljivo jokala. Juda jo je skušal razvedriti z veselimi zgodbami iz Tore.

Peto leto je znova rodila sina. Ko je prvič vdihnil in zakričal svoj poklon življenju, je ona izdihnila.

»Krvavitev,« je rekla babica, ki je bila izkušena ženska, vendar ji to jutro znanje ni prav nič koristilo.

Ko je Juda izvedel, da je Judit umrla, je prebledel, oblił ga je mrzel znoj in srce se mu je zlomilo. Ni vedel, kaj naj naredi – naj joče zaradi izgube žene ali se smeji od veselja nad čudovito milostjo, ki ga je doletela, da je namreč končno dobil sina.

»Moje ljubljene žene ni več,« je komaj slišno zamomljal. »Bila je najboljša na svetu. Nikoli več ne bom videl njenega čudovitega obraza.« Dvignil je pogled k nebu in glasneje zavpil: »O moj Gospod, kaj sem storil slabega? Zakaj me tako kaznuješ? Zakaj si mi vzel Judit?«

Nebo je molčalo. Juda se je zavedal, da na vprašanja ne bo dobil odgovora. Kajti razumel je skrivnost tišine: kjer koli je Vsemogočni, obstajajo le popolna tišina, blagoslovljena svetloba in neskončnost. Vendar si v tistem hipu ni želel ničesar bolj kot to, da bi dobil odgovor.

Babica mu je prinesla pokazat novorojenčka, ki je bil kosmat kot medved. Juda ga je negotovo pogledal in iz sebe ni spravil niti besede. Očitno je babica prebrala njegove misli, saj mu je takoj ponudila kanček tolažbe in ga spomnila na komet, ki se je večer prej prikazal na nebu.

»Rojen je dlakav po telesu,« je rekla, »in verjetno ni treba, dragi rabin, da bi vas spomnila na to, kaj je zapisano v svetih knjigah. Kdor se rodi kosmat, v življenju naredi velike stvari. Komet je priča, da bo vaš fantek služil kralju.«

Juda je pogledal otroka in na svojo grozo opazil, da ima malček strašno velik nos. »Ubogi fantiček,« je zavzdihnil. Ustrašil se je, da je z otrokom nekaj

narobe, zato ga je zaskrbljeno pregledal. Vendar ni našel nič takega, zaradi česar bi moral biti v skrbeh, le veliko dlak in ogromen nos.

Takrat je babica, izkušena ženska, morda samo iz prijaznosti izrekla nekaj preprostih besed, tako kot vedno o velikih rečeh, in rabinu z njimi dala občutek, da je priča čudežu.

»Vsemogočni vam je podaril največjega vseh darov, popolnoma zdravega sina.«

Juda je tokrat spregovoril ljubeznivo. »Srčece moje, kako si lep. Dobri Bog, kako zelo hvaležen sem, da si mi podaril tako čudovitega majhnega dečka. Ime ti bo Baruch, Blagoslovljeni,« je rekel in bruhnil v jok.

Večer pred rojstvom Barucha Halevija – leta 1129 – je oktobrsko nebo razsvetlil dvorepi komet. Kot moder plamen ognja se je dvignil nad južno Evropo. Ljudje so padali na kolena in molili k Bogu. Psi so lajali, ženske so dobivale menstruacijo, strehe so se podirale, petelini so valili jajca, podgane so goltale druga drugo. Neki ugledni škof v Rimu je videl, kako se po nebesnem svodu približujejo grozljivi liki, in bil je prepričan, da prihajajo štirje jezdecji apokalipse, ki s seboj prinašajo vojno, lakoto, kugo in smrt. Škof je v trenutku osivel in onemel. Zaprli so ga v umobolnico.

Na jesen življenja, v mirnih trenutkih ob zgodnjih jutrih, se je Baruchu zdelo, da sliši glas, ki mu šepeta, da dvorepi komet oznanja rojstvo njegove rodbine.

## OSVOJITEV LIZBONE

---

24. oktobra 1147 ob treh popoldne se je iz največje mošeje v Lizboni še zadnjič zaslíšal strogi glas mujezina: »Alahu akbar.« Mujezin še ni zaklical do konca, ko je zagnan križar iz anglonormanske vojske stekel gor po stopnicah minareta in z eno samo kretnjo obglavil starega Arabca. To je bil konec štiri mesece trajajočega prelivanja krvi v obkoljenem mestu. Mavri so se brezpogojno vdali. Zmagalo je katolištvo. Sli so sporočili, da imajo vsi vojaki pravico do vojnega plena v skladu s takratnim običajem, izvzeto je le tisto, kar naj bi pripadlo

kralju Afonsu Henriquesu, zavojevalcu Lizbone. Po mestu so odmevali vzkliki radosti. Rojevalo se je novo kraljestvo.

Ti dogodki so zapisani v Osbernovih latinskih kronikah, zbranih pod naslovom *De expugnatione Lyxbonensi* (*O osvajanju Lizbone*).

Prastric nama je s Sašem povedal, da je bil Osbern angleški duhovnik, in pripisal mu je vrsto lastnosti, ki mu z izjemo ene same niso bile v čast. Toda ta pozitivna lastnost je druga zgodba, ki jo bom predstavil pozneje. Osbern je imel kljub tujemu poreklu visok položaj na portugalskem dvoru, in to zato, ker je bil zvijačen in je s slavo spevi kraljevemu junaštvu laskal nečimrnosti Afonsa Henriquesa ter si pridobil njegovo naklonjenost. Poleg tega duhovnik ni razkrival svojega porekla. Namesto da bi se, kot je bilo v tistih časih v navadi, bahal z zaščitniki na visokih položajih, je dajal vedeti, da ima skrivne stike z oblastniki v Londonu.

Fernando je menil, da so bile Osberнове pripovedi o zavzetju Lizbone napihnjene, pretirane in polne poveličevanja. Menil je, da je angleški duhovnik podal neresnično podobo križarjev in jih v svojih kronikah predstavil kot pogumne, dobrosrčne in verne ljudi, ki so se borili za Kristusov nauk, v resnici pa so bili možje brez časti, pripravljeni umoriti kogar koli za prgišče zlata.

»Rekonkvista, ponovna osvojitve Iberskega polotoka izpod Mavrov, ni bil ljubezniv in miroljuben boj krščanstva proti islamskemu barbarstvu,« je trdil prastric. »Bila je navadna roparska vojna, katere cilj je bil pokol Mavrov, iztrebljenje kulture in kraja njihovega bogastva.«

Prastric ni izbiral besed, ko je govoril o Afonsu Henriquesu, prvem portugalskem kralju in ustanovitelju kraljestva, in ga je imenoval krvoločni tiran. Da bi podžgal moje in Saševo zanimanje – vedel je, da babica ne mara takih zgodb in da prav zato še pozorneje poslušava – je včasih pripovedoval o izbrušenih mučilnih metodah, ki jih je zahteval kralj. Težko sem prenesel misel, da so tudi zveste podanike počasi mučili do smrti, kot da bi bili zapriseženi sovražniki. Fernando je govoril s takšnim znanjem in tako doživeto – ali pa je bil kriv žar v njegovih očeh –, da sem bil dolgo prepričan, kako je tudi sam na štiri oči srečal Afonsa Henriquesa in bi bil kmalu umrl v mračnih kletih kraljevega gradu.

Šele veliko pozneje, ko sem natančneje spoznal, kako je bilo v resnici, sem ugotovil, da moj prastric najverjetneje ni prebral Osbernovih kronik, saj je bil prvi prevod iz latinščine narejen šele nekaj let po njegovi smrti.

## MOJZESOVE OBLJUBE

---

Leto dni po zavzetju Lizbone je rabinov sin Baruch Halevi zagledal nekaj najbolj nenavadnega v svojem mladem življenju. Neko popoldne se je usedel, da bi se spočil pod cipreso tik ob glavni cesti, ki je osamljena stala tam na vročem soncu. Zadremal je in se zbudil čez čas, ko so mu muhe lezle po obrazu. Videl je, kako iz Salamance prihaja postarani popotnik. Moški je hodil počasi, nagnjen naprej in sključen. Opiral se je na palico v obliki veje in vlekel noge po tleh. Njegov obraz je pokrival prah, bela brada pa je bila skuštrana od vetra. Pod levo roko je nosil dve težki kamniti plošči.

Baruch je dvignil roko v pozdrav. Stari popotnik se je ustavil meter pred njim. Baruch je začutil, kako ga je zapekla koža, ko ga je starček pogledal. Popotnik je opazoval zadržano resnoben, skorajda žalosten obraz mladeniča, kot da bi se hotel prepričati, da je prava oseba. Nato je vprašal:

»Si ti Baruch Blagoslovljeni, sin rabina Jude?«

Baruch je prikimal v odgovor.

»Dobro poslušaj, kar ti bom povedal,« je nadaljeval moški in se nagnil naprej, tako da je bil njegov obraz tik ob mladeničevem.

Baruch je začutil toplo sapo starca in mu pogledal globoko v temne, brezdanje oči.

»Mojzes sem, judovski prerok. Na Zemljo sem se vrnil, da bi posredoval Gospodovo voljo. Kaj veruješ ali ne, je nepomembno. Samo upoštevaj moje besede. Jutri boš zapustil očetovo hišo in se odpravil proti zahodu. Gospod hoče, da spoznaš svet. Tvoje popotovanje bo dolgo in na pot ti bo prišlo veliko preizkušenj. Vendar boš vse premagal. Če se boš le držal svojega dela tega dogovora, se bo tudi Gospod držal svojega. Gotovo se sprašuješ, kaj boš moral narediti. Držal se boš božjih zapovedi, ki so vklesane na moje kamnite plošče, živel po njih in ustanovil judovsko versko skupnost, iz katere bo izšlo mnogo velikih mož in žena, ki bodo osvojili vse kotičke sveta. Nekega dne boš našel veliko skrivnost, ki jo ljudje iščejo že od vsega začetka. To skrivnost bodo potem tvoji otroci in vnuki varovali tisoč let. Dokler bodo tvoji potomci

izpolnjevali svoje dolžnosti, bodo s pokončno vzravnano glavo hodili po Zemlji in Gospod jih bo varoval. Če pa se bo kdo izneveril Gospodovi volji, bo tvoj rod izbrisan z zemeljskega obličja. Si razumel?«

Starec je s poudarkom ponovil: »Si razumel?«

Vprašanje je pri Baruchu sprožilo otroški vzgib, da je po svoji stari navadi odgovoril s protivprašanjem: »Kaj se bo zgodilo, če ne bom hotel zapustiti očeta?«

»Slišal si moje besede.« Starčev obraz je otrdel, glas in zven sta bila kot led, govoril je naravnost preteče. »Če se boš izneveril Gospodovi volji, bo tvoj rod izbrisan z Zemlje in boš moral preostale dni svojega bednega življenja v Espinozi preživeti slep in brez otrok.«

Baruch se ni mogel odločiti, kaj naj si misli. So besede starega popotnika resnične? Naj res verjame vsemu neverjetnemu, kar je pravkar slišal? Prešinilo ga je, da se mora posvetovati z očetom, kajti on je vedno vedel, kaj je res in kaj ne, in vedno je bil pripravljen pregnati nepotreben dvom in priti vprašanjem do dna.

V vsej svoji nedolžnosti je Baruch odgovoril: »Verjetno bi moral prej govoriti z očetom, da vidim, kaj bo rekel ...«

Starec ga je osorno prekinil. »Ne ti ne tvoji potomci o tem nikomur ne boste rekli niti besedice. Samo najstarejši sin vsakega rodu bo seznanjen z veliko skrivnostjo. Takšen je dogovor. Vsemogočni je zdaj pokazal pot. Prepusti se Gospodovi volji.«

»Toda kakšna je velika skrivnost? Razkrijte mi jo, prosim. Sicer ...«

»Videl boš, ko boš našel skrivnost. Našel jo boš, ko bo čas za to.«

Starec ni rekel ničesar drugega, odšel je naprej. Baruchu se je zdelo, da hodi počasneje kot otrpla želva. Dolgo je trajalo, preden je izginil za hribom.

Medtem si je Baruch komajda upal dihati. Okrog njega je vse obmirovalo, niti sapice vetra ni bilo. Vročina je bila neznosna. Nenadoma ga je zbolelo v glavi in globoko v sebi je začutil mračen strah. Bil je zmeden in ni zmožal jasno razmišljati. Je bil starec s kamnitima ploščama prav zares Mojzes? Ali pa je bil hudič, ki si je našel domovanje v krhkem starčevem telesu, da bi ga zmamil proč od očeta? Nekajkrat je globoko vdihnil in pomislil na očeta. Vendar je bil prijazen sin, ubogljiv kot jagnje. Očetu ni nikoli ničesar prikrival, nikoli ni imel skrivnosti pred njim. Zelo si je želel pohiteti domov in mu opisati nena-  
vadno srečanje, vendar je uvidel, da bi očeta s tem izpostavil veliki nevarnosti,

saj bi starčeve besede lahko bile resnične in bi njegov rod lahko bil za vedno izbrisan z obličja Zemlje.

Proti večeru Baruch ni več dvomil, prepričan je bil, da je bil stavec, ki je govoril z njim, Mojzes. Uvidel je, da je najbolje upoštevati prerokove besede in se podati iz Espinoze. Že nekaj časa je čutil željo, da bi odšel od doma, stran od večno enakih dni, ki so si bili čedalje bolj podobni. Pripravljen se je bil prebuditi iz zimskega spanja in zapustiti očetovo hišo.

Tistega večera se je zgodaj odpravil v posteljo, in dokler je bil buden, je sam pri sebi žebiral molitve. Sredi noči se mu je zazdelo, da je sobo razsvetlila zaslepljujoča svetloba in znova je zaslišal preroka, kako govori, naj odide od doma, kajti le tako bodo njegovi potomci svobodni tisoč let. Zdaj je tako razločno videl svoje poslanstvo in možnosti za prihodnost, da bi se jih skoraj lahko dotaknil.

## ODHOD

---

Kljub temu da je bil Baruch izredno živčen, je naslednje jutro brez ovinkarjenja povedal očetu, da je imel nenavadne in osupljive sanje, sanje, ki bi jim rad sledil, zato namerava takoj oditi od doma in se podati na zahod. Ko je oče vprašal, o čem so govorile sanje, je Baruch zardel do ušes in začel jecljati. Za hip ga je popadel demon dvoma o sebi, skorajda je že stopil korak nazaj in za vedno ostal priklenjen na zakotno Espinozo, do konca življenja nemočno odvisen od očeta. S prsti desnice je živčno potegnil po mladostno puhasti bradi in se trudil, da bi zbral pogum. Biti moram pošten do svojega življenja, je pomislil. Nato je odgovoril, čeprav še sam ni razumel, zakaj, da je v sanjah slišal nasvet, naj odpotuje v Lizbono.

Juda Halevi je opazoval svojega sina. V nerodnem devetnajstletniku je videl sebe, kakršen je bil nekoč, ko je kot nemiren mladenič v vasi Gayonga stal pred svojim očetom in ne ravno neprizadeto pojasnil, da noče biti krojač, kot zahteva družinska tradicija, temveč rabin, in da bo zapustil dom, da bi študiral v Espinozi. Potem ga je prešinilo, da Baruch, ki je bil vedno sanjač in ga nikoli

ni zanimalo nič, razen rastlin, ni bil le oropan vseh darov za praktično delo, temveč tudi za izkušnje o svetu, in da je še vedno le fant in ne zrel mladenič na poti v odraslost. Sina je skušal pregovoriti, naj ne odhaja, vsaj ne še zdaj, temveč naj počaka vsaj do pashe, da bosta lahko skupaj zasnovala njegovo prihodnost. Vendar ga je zaman prepričeval. Na koncu ni videl nobene druge rešitve, kot da zaigra na Baruchova čustva.

»Če zares ceniš svojega očeta, ki je življenje posvetil tvoji vzgoji, boš ostal v Espinozi,« je rekel Juda.

»Oče, odpustite mi izdajo, vendar moram oditi, vas zapustiti in vam ne biti več v breme. Vem, da ste potrpežljivi, in očetovska ljubezen mi zapolnjuje srce, da prekipevam od nje. Vendar sem videl čudovito svetlobo in moram dovoliti, da me ta svetli žarek odpelje stran in bom spoznal svojo prihodnost.«

Baruch je bil presenečen nad svojimi besedami; ni vedel, od kod so se vzele. Vendar so besede prišle z osupljivo lahkotnostjo, ko jih je potreboval in so se morale pojaviti; pojavile pa so se popolnoma naravno. In nič od tistega, kar je že kdaj doživel, se ni moglo meriti s to pričakujočo jasnostjo, z občutkom vznemirjenosti, ki ga je zdaj izpolnjeval. Baruch je vprašujoče pogledal očetov obraz in takoj dojel, da ga oče razume.

Nekaj ur pozneje je rabin v hiši zbral prijatelje in sosede in pripravili so skromno molitveno uro. Recitali so čudovite psalme, molili k Vsemogočnemu, da bo z očetovsko dobroto gledal na mladeniča in ga varoval.

Oče je pobožal Barucha po laseh, ga prosil, naj ostane dober Jud, naj se drži sabata in nosi molilni šal. Sina je opomnil, da ni naglavno pokrivalo tisto, kar dela človeka Juda. Nato je v aramejščini odrecital kratek odlomek iz Talmuda in pojasnil, da so to stoletja stari nasveti učenih rabinov mlademu možu, ki se odpravlja v svet, kjer bo srečal življenje: Bodi pripravljen na številne težke preizkušnje, toda če boš pokazal usmiljenje do šibkih, ti ne bo nikoli treba živeti v strahu pred močnimi.

Zadnje besede, ki jih je Baruch slišal od očeta, so bile: »Če bo kdo vrgel kamen vate, se mu oddolži s kruhom.«

Oče je Barucha s stisnjenimi ustnicami poljubil v slovo, ga objel in stisnil k sebi, kot da ga nikoli več noče izpustiti iz objema. Barucha je bolelo, da mora prekiniti objem, predvsem pa gledati očetova povešena ramena, njegov upognjeni hrbet in obraz, vlažen od solz. Obenem je čutil, da nima druge izbire. Njegova prihodnost je bila načrtovana, čeprav pod kopreno noči, skozi katero ni